

HUONO-OSAISET NUORET AIKUISET JA EPÄVIRALLINEN APU

Inka Pelkonen, Antti O. Tanskanen & Mirikka Danielsbacka
Helsingin yliopisto

Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi 2015 (7)

Aihe

Tässä tutkimuksessa selvitetään saavatko huono-osaiset nuoret aikuiset muita nuoria aikuisia enemmän tai vähemmän taloudellista tukea ja käytännön apua vanhemmiltaan, sisaruksiltaan ja ystäviltään. Tutkimuksen aineistona on Sukupolvien ketju –hankkeessa kerätty nuoria aikuisia (keskiarvoikä = 36 vuotta) edustava kyselylomakeaineisto (n = 1 753). Tulokset osoittavat, että huono-osaiset saavat muita todennäköisemmin taloudellista tukea vanhemmilta, sisaruksilta ja ystäviltä. Sen sijaan käytännön apua huono-osaiset eivät saa muita todennäköisemmin tai epätodennäköisemmin. Lopuksi kyselyaineiston tuloksia syvennetään analysoimalla laadullisia teemahaastatteluja (n = 7), jotka tuovat esiin huono-osaisten kokemuksia avun saannista. Haastateltavat on valittu niistä lomakekyselyn vastaajista, jotka täyttävät tutkimuksessa asetetun huono-osaisuuden kriteerin. Huono-osaisuudestaan huolimatta haastateltavat eivät itse halua profiloitua epävirallisen avun tarvitsijoina. Sitä vastoin he korostavat itsenäistä pärjäämistään. Turvaverkon olemassaolo kuitenkin on keskeinen ehto sille, että haastateltavat voivat kokea pärjäävänsä itsenäisesti.

Sisällys

Keskeiset käsitteet.....	2
1 Johdanto.....	3
1.1 Kasautunut ja suhteellinen huono-osaisuus	3
Huono-osaisuuden kasautuminen	4
Suhteellinen huono-osaisuus	5
1.2 Epävirallinen auttaminen.....	6
2 Tutkimusasetelma.....	8
2.1 Tutkimuskysymykset	8
2.2 Aineistot ja menetelmät.....	8
3 Tulokset.....	11
3.1 Huono-osaisten saama apu.....	11
3.2 Itsepärjäämistä taustajoukkojen tuella.....	12
Itsepärjäämisen eetos.....	13
Aiemmat kokemukset itse selviytymisen taustalla.....	15
Etäisyys ja yhteiskunnan arvot vahvistamassa itsenäisyyden pyrkimyksiä.....	15
Turvaverkko vakuutuksena.....	16
Turvaverkon koostumus	18
4 Johtopäätökset ja pohdinta.....	19
Lähteet	20

Keskeiset käsitteet

Nuoret aikuiset: Termi ”nuoret aikuiset” kuvaa tutkimuksen kohdejoukkoa (iältään 18–48-vuotiaat henkilöt, joiden keski-ikä on 36 vuotta). ”Nuoret aikuiset” ei ole paras termi kuvaamaan perusjoukkoa. Englanninkielisessä tutkimuksessa käytetään usein termiä ”younger adults”, mutta valitettavasti tälle termille ei ole luontevaa suomenkielistä vastinetta.

Kasautunut huono-osaisuus: Kasautunut huono-osaisuus tarkoittaa sitä, että sama henkilö kärsii useista huono-osaisuuden ulottuvuuksista (esim. sairaus, köyhyys, työttömyys, heikot sosiaaliset suhteet) samanaikaisesti.

Suhteellinen huono-osaisuus: Suhteellinen huono-osaisuus tarkoittaa sitä, että henkilöltä puuttuu joitakin elämisen edellytyksiä muihin saman yhteisön jäseniin verrattuna. Nykyisissä hyvinvoivissa länsimaissa valtaosa huono-osaisuudesta on juuri suhteellista huono-osaisuutta.

Epävirallinen apu: Epävirallisella avulla tarkoitetaan perheeltä, ystäviltä ja tuttavilta saatavaa ”läheisapua” vastakkaisena julkisen vallan tuottamalle viralliselle avulle, markkinoilta ostettaville palveluille tai kolmannen sektorin auttamistoiminnalle. Tässä tutkimuksessa epävirallisella avulla tarkoitetaan vanhemmilta, sisaruksilta ja ystäviltä saatavaa apua.

I Johdanto

Usein esitetystä väitteestä huolimatta hyvinvointivaltiot eivät ole poistaneet perheenjäsenten ja muun lähipiirin välistä epävirallista auttamista. Huono-osaisille tai suhteellisesti huono-osaisille henkilöille lähipiiriltä saatava apu saattaa olla erityisen merkityksellistä. Esimerkiksi pienituloiset tai työmarkkinoiden ulkopuolella olevat tarvitsevat todennäköisesti epävirallista taloudellista tukea muita enemmän (Niemelä 2005). Lisäksi pienituloisilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia kuin varakkaammilla henkilöillä ostaa palveluja tai palkata apua esimerkiksi kodinhoitoon, mikä saattaa lisätä epävirallisen käytännön avun tarvetta (Sipilä & Kröger 2004). Epävirallisen käytännön avun tarve voi korostua myös silloin, mikäli henkilö asuu ilman kumppania tai kärsii jostain toimintakykyä heikentävästä terveysongelmasta (esim. Brandt 2013).

Siitä, miten erilaiset huono-osaisuustekijät vaikuttavat läheisiltä saatavaan epäviralliseen apuun, tiedetään kuitenkin melko vähän. Lisäksi aiempien tutkimusten tulokset ovat keskenään ristiriitaisia. Osassa tutkimuksista on esimerkiksi havaittu avun suuntautuvan nimenomaan pienituloisille, työttömille ja yksineläville (esim. Rossi & Rossi 1990; Kohli 1999), kun toisissa tutkimuksissa avun on huomattu menevän lähinnä jo valmiiksi hyvin toimeentuleville ja korkeasti koulutetuille henkilöille (esim. Fritzell & Lennartsson 2005; Fokkema ym. 2008). Joissain tutkimuksissa taas ei ole laisinkaan havaittu yhteyttä saadun epävirallisen avun ja tulojen tai koulutuksen välillä (esim. Jegermalm & Grassmann 2012). Lisäksi tutkimusta siitä, miten useammasta huono-osaisuustekijästä samaan aikaan kärsiminen vaikuttaa avun saantiin, ei ole tietojemme mukaan tehty, vaikka eri tekijöiden tiedetään olevan yhteydessä keskenään aiheuttaen ajoittain kokonaisvaltaista huono-osaisuutta (esim. Heikkilä 1990; Rintala & Karvonen 2003).

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan nuorten aikuisten lähipiiriltään saamaa apua. Tutkimuksen kohdejoukon muodostavat vuosina 1964–1993-syntyneet henkilöt, jotka olivat tutkimuskyselyitä tehtäessä (vuonna 2012) keskimäärin 36-vuotiaita. Nuorista aikuisista puhuminen on hieman harhaan johtavaa, koska aineistossa on mukana yli 40-vuotiaita vastaajia. Englanninkielisessä tutkimuksessa käytetään usein termiä ”younger adults”, joka olisi sopiva tässäkin tutkimuksessa. Valitettavasti tälle termille ei kuitenkaan ole kovin luontevaa suomenkielistä vastinetta. Tämän tutkimuksen erityinen mielenkiinto kohdistuu niihin henkilöihin, joilla on samanaikaisesti useampia hyvinvoinnin puutteita (kasautunut huono-osaisuus) ja siihen, saavatko nämä huono-osaiset eri tavoin apua kuin verrokkiryhmän muodostavat muut eli ”ei huono-osaiset” henkilöt.

Epävirallisen avun antajina tässä tutkimuksessa ovat vastaajan oman kotitalouden ulkopuolella asuvat vanhemmat, sisarukset sekä ystävät. Aiemman tutkimuksen mukaan juuri näiltä tahoilta saadaan valtaosa epävirallisesta avusta (esim. Attias-Donfut ym. 2005; Stewart-Williams 2007; Danielsbacka ym. 2013). Epävirallisella avulla tarkoitetaan läheisiltä saatua apua vastakkaisena julkisen vallan avulle ja markkinoille tai kolmannen sektorin auttamistoiminnalle, kuten järjestöjen tarjoamalle avulle ja kirkon diakoniatyölle (esim. Wellman & Wortley 1990; Kattainen ym. 2008). Apu voi olla muodoltaan monenlaista. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan nuorten aikuisten saamaa käytännön apua ja taloudellista tukea.

I.1 Kasautunut ja suhteellinen huono-osaisuus

Usein varsinaisena huono-osaisuutena on pidetty tilannetta, jossa useat erilaiset puutetekijät ovat kasautuneet samalle henkilölle (esim. Kauppinen ym. 2010) ja näin tehdään myös tässä tutkimuksessa. Kasautumisesta huolimatta tässä tutkimuksessa käsiteltävä huono-osaisuus on suhteellista eli kohdejoukko on erilaisilla hyvinvoinnin puutteilla mitattuna huono-osaisempaa

kuin muut samaan perusjoukkoon kuuluvat henkilöt. Suurin osa tämän tutkimuksen huono-osaisista täyttää asetetun huono-osaisuuskriteerin täpärästi eikä useiden aiempien tutkimusten tavoin kaikista huono-osaisimpia tavoiteta (mutta ks. esim. Saari 2015). Suhteellista huono-osaisuutta ei silti ole syytä väheksyä, koska silläkin on usein monia negatiivisia seurauksia (esim. Wilkinson & Pickett 2011; Hiilamo & Kangas 2012.)

Huono-osaisuuden kasautuminen

Useissa aiemmissa huono-osaisuustutkimuksissa on tehty havaintoja huono-osaisuuden kasautuvasta luonteesta (esim. Heikkilä 1990; Rauhala 1991; Gallie & Paugam 2000; Haapola 2002). Tällöin huono-osaisuus sijoittuu usealle elämänalueelle, ja sama henkilö voi kärsiä yhtäaikaaisesti esimerkiksi työttömyydestä, köyhyydestä, heikosta terveyden- tilasta ja sosiaalisten suhteiden puuttumisesta (Rintala & Karvonen 2003). Mitään kaiken kattavaa ja empiirisesti sovellettavaa määritelmää kasautuneesta huono-osaisuudesta ei ole, vaan sitä on käsitelty tutkimuksissa eri tavoin (Blomgren 2005, 31).

Osa tutkijoista on määritellyt kasautuvan huono-osaisuuden tiettyjen puutetekijöiden kasautumiseksi. Esimerkiksi Matti Kortteisen ja Hannu Tuomikosken (1998) määrittelemä suomalainen huono-osainen 1990-luvulla oli ”työtön, köyhä ja sairas”. Duncan Gallie ja Serge Paugam (2000) pitivät kasautuvana huono-osaisuutena niin ikään marginalisaatiota työmarkkinoilta ja köyhyyttä, mutta terveyden sijaan he nostivat kolmanneksi puutetekijäksi heikot sosiaaliset suhteet. Tähän kolmijakoon nojaten myös Ilkka Haapolan (2002) ja Jenni Blomgrenin (2005) kriteeri kasautuneelle huono-osaisuudelle oli se, että henkilö on samanaikaisesti työtön, köyhä ja vailla puolisoa.

Jotkut tutkijat ovat asettaneet huono-osaisuuden kasautumisen ehdoksi sen, että puutetta on ylipäättään tarpeeksi usealla eri ulottuvuudella. Esimerkiksi Matti Heikkilän (1990) tutkimuksessa tämä tarkoitti huono-osaisena olemista vähintään neljällä elinoloalueella viidestä. Hallerödin ja Heikkilän (1999) tutkimuksessa taas käytettiin kuutta eri deprivatiomittaria, ja henkilö katsottiin huono-osaiseksi, jos hän koki puutetta vähintään kahdella ulottuvuudella.

Eri tekijät voivat joko käynnistää huono-osaisuuden kasautumisen tai vahvistaa sitä. Esimerkiksi ilman koulutusta henkilön on vaikea saada töitä ja heikon työmarkkina-aseman taas on huomattu olevan yhteydessä muun muassa huonompaan terveyteen, epävakaampaan parisuhteeseen ja alhaisempiin tuloihin (esim. Paugam 1995; Kortteinen & Tuomikoski 1998; Nyyssölä 1999). Käytännössä huono-osaisuuden kasautuminen ja siihen johtavat tilanteet ovat kuitenkin aina yksilöllisiä. Lisäksi eri ulottuvuudet ovat eri tavoin yhteydessä toisiinsa, eivätkä ne kasaudu samalla todennäköisyydellä. Esimerkiksi huono terveys ei ole samalla tavoin yhteydessä huonoihin sosiaalisiin suhteisiin kuin vaikkapa pienituloisuus puutteelliseen asumiseen (Heikkilä 1990, 150–151, 224). Vaikka joidenkin ulottuvuuksien tiedettäisiin olevan vahvemmin yhteydessä keskenään kuin toisten, on vaikeaa selvittää onko kyse valikoitumisesta vai kausaalisuhteesta. Missä määrin esimerkiksi työttömyys vaikuttaa sairastavuuteen vai valikoituvatko sairastavat työttömiksi?

Yhteyksien olemassaolo ei luonnollisestikaan tarkoita, että puute yhdellä ulottuvuudella aiheuttaa ihmiselle aina liudan muita ongelmia. Esimerkiksi kouluttamattomuus ei johda automaattisesti työttömyyteen eikä työttömyys vastaavasti osattomuuteen (esim. Paugam 1995; Helne 2002; Silvennoinen 2002). Lähinnä joidenkin puutteiden voi ajatella luovan riskin toisten puutteiden synnylle. Tällöin esimerkiksi matalasti koulutetut ovat muita todennäköisemmin työttömiä ja työttömät taas työssäkäyviä todennäköisemmin yksinäisiä. Ongelmien kasautumista ei tulisi näin liioitella tai ylitulkita. Varmasti suurimmalla osalla ihmisistä on puutteita jollain elämän

osa-alueella, mutta se johtaa harvoin musertavaan huono-osaisuuteen tai värittää ihmisen koko elämää (Pohjola 1994; Karisto ym. 1998). Lisäksi huono-osaisuuden kasautumisen riskiä ei voi pitää kaikille ihmisille samana, vaan usein riskit valikoituvat niille, jotka ovat jo valmiiksi heikoimmassa asemassa. Tällöin voidaan puhua paremminkin useiden ongelmien kasautumisesta kuin jonkun tietyn ongelman aiheuttamasta kasautumisen kierteestä (Haapola 2002, 15; myös esim. Lahelma & Rahkonen 2011).

Koska useat tutkijat ovat tehneet havaintoja huono-osaisuuden kasautumisesta ja koska huono-osaisuutta ei voi määritellä pelkästään yhden hyvinvoinnin puutteen perusteella, myös tässä tutkimuksessa tarkastellaan kasautunutta huono-osaisuutta. Kasautuvaa huono-osaisuutta kuvaava indikaattori on muodostettu taloudelliseen tilanteeseen, työhön, terveyteen, koulutukseen ja sosiaaliseen elämään liittyvien puutteiden yhdistelmästä. Tutkimuksen kannalta ei ole olennaista mikä puutetekijä on johtanut toiseen tai mitkä eri ulottuvuuksista huono-osaisella yhdistyvät vaan se, onko henkilöllä ylipäätään puutetta tarpeeksi monella ulottuvuudella, jolloin hän määrittyy huono-osaiseksi (ks. huono-osaisuus –muuttuja luku 2.2).

Suhteellinen huono-osaisuus

Eräs kyselytutkimusten ongelma on se, että ne eivät yleensä tavoita kaikista huono-osaisimpia ihmisiä (esim. Heikkilä 2000; Kauppinen ym. 2010). Kun kyselyn otos muodostuu yksityiskotitalouksista, useat potentiaalisesti huono-osaisimmista ryhmistä, kuten asunnottomat sekä hoitolaitoksissa ja vankiloissa olevat, jäävät jo lähtökohtaisesti tarkastelun ulkopuolelle (Niemi & Saari 2013, 8). Tämän lisäksi kyselytutkimuksiin vastaamisen aktiivisuuden on huomattu olevan alhaisempi esimerkiksi alemmissa sosioekonomisissa asemassa olevien vastaajien kohdalla (esim. Danielsbacka ym. 2013). Näin kyselytutkimukset usein aliarvioivat hyvinvointipuutteiden yleisyyttä ja huono-osaisten määrää eivätkä huono-osaisuuskriteerin täyttävät vastaajat ole välttämättä niin sanottua varsinaista marginaalia (esim. Kainulainen 2006; Kauppinen ym. 2010).

Kaikista huono-osaisimmat henkilöt puuttuvat myös tästä tutkimuksesta. Tämän tutkimuksen huono-osaisten joukko edustaakin suhteellisesti huono-osaisia nuoria aikuisia. Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa musertavimmin huono-osaisia (esim. absoluuttisesti köyhiä) on melko vähän. Väheksymättä näiden ihmisten asemaa, joilla menee eittämättä kaikkein huonoiten, koskettaa suhteellinen huono-osaisuus Suomessa huomattavasti suurempaa joukkoa kuin absoluuttinen huono-osaisuus (esim. Roos 1994; Moisio 2004; 2006).

Suhteellisen huono-osaisuuden tutkiminen on tärkeää, koska ihmisten tyytyväisyyttä omaan elämäänsä eivät määritä ainoastaan esimerkiksi se, kuinka suuret heidän todelliset tulonsa ovat vaan myös oletus siitä, kuinka suuret tulojen pitäisi olla (Vaarama ym. 2010, 13). Oletukset taas syntyvät vertaamalla itseä ympäristöön. Tällöin tyytymättömyyden ja huono-osaisuuden kokemuksia voi muodostua, jos väestön keskimääräistä hyvinvointia tai elintasoa ei saavuteta vaan omat asiat ovat huonommin kuin muiden (esim. Karisto ym. 1998; Vähätalo 1998; Laaksonen 2011). Ihmiset harrastavat sosiaalista vertailua, minkä vuoksi vauraissa maissa asuvat eivät tapaa verrata omaa tilannettaan vähiten kehittyneiden maiden köyhiin vaan katsovat ennemminkin ovatko omat asiat paremmin vai huonommin kuin naapurilla (vrt. Kainulainen & Saari 2013, 25).

Suhteellista huono-osaisuutta ja sen synnyttämiä kokemuksia ei pidä väheksyä, sillä muita heikompi asema yhteisössä saa tuntemaan alemmuutta. Sosiaalinen vertailu voi myös itsessään lisätä stressiä ja vähentää yksilön hyvinvointia. Esimerkiksi lääketieteellisesti todennettu terveydentila huononee johdonmukaisesti koko ajan, kun siirrytään sosioekonomisessa hierarkiassa alaspäin

(esim. Kawachi & Kennedy 1999; Marmot 2006; Wilkinson & Pickett 2011; Hiilamo & Kangas 2012; Kainulainen & Saari 2013). Näin terveyseroja esimerkiksi koulutusasteittain on havaittu jo maisterin ja tohtorin tutkinnon suorittaneiden – eli hyvin koulutetun ryhmän – sisällä, ei pelkästään koulutettujen ja kouluttamattomien välillä (Marmot 2006; Lahelma & Lundberg 2009).

Mikäli huono-osaiset saavat epävirallista apua vähemmän kuin muut (ei-huono-osaiset), voi suhteellisten erojen ajatella jälleen kasvavan. Tällöin eriarvoisuus lisääntyy entisestään. Mikäli epävirallinen apu paikkaa suhteellisia puutteita, voidaan ajatella, että huono-osaisuuteen reagoidaan ja huono-osaisten asema kohenee.

1.2 Epävirallinen auttaminen

Epävirallisen auttamisen tiedetään olevan sekä yhteiskunnallisesti että kansantaloudellisesti merkittävää toimintaa (esim. Kohli 1999; Albertini ym. 2007). Väestön ikääntyessä ja eliniän noustessa epävirallisen auttamisen merkitys voi entisestään kasvaa. Hyvinvointivaltioon viime vuosina kohdistuneet leikkaukset ja haastava taloudellinen tilanne saattavat tehdä perheestä yhä tärkeämmän epävirallisen tukiverkoston ihmisille.

Epävirallisen avun voi määritellä ehkä selkeimmin erottelemalla sen julkisen vallan avusta, organisoidusta kolmannen sektorin auttamistoiminnasta sekä markkinoilla tapahtuvasta vaihdosta (esim. Wellman & Wortley 1990; Julkunen 2006). Epävirallinen apu on lähipiiriltä, kuten ydinperheeltä, muilta sukulaisilta, ystäviltä ja tuttavilta saatavaa apua ja hoivaa vastakkaisena edellä mainitulle institutionaaliselle avulle. Aiemmassa suomalaisessa tutkimuksessa epävirallisesta auttamisesta on käytetty myös läheisavun käsitettä, jolla voidaan erottaa nimenomaan perheen ja muiden läheisten antama apu esimerkiksi vapaaehtoistyön kaltaisesta tuntemattomien ihmisten auttamisesta (Kattainen ym. 2008; Vilkkonen ym. 2010).

Tässä tutkimuksessa epävirallisella auttamisella tarkoitetaan sukupolvien välistä apua, jota nuoret aikuiset saavat vanhemmiltaan sekä sukupolvien sisäistä apua, jota nuoret aikuiset saavat sisaruksiltaan. Koska ystävien on havaittu olevan lähisukulaisten ohella tärkeä auttamisresurssi etenkin nuorille aikuisille (esim. Ritamies & Fågel 1998; Stewart-Williams 2007), käsitellään tutkimuksessa myös ystäviltä saatua apua.

Lähipiiriltä saatava epävirallinen apu voi olla hyvin monentyyppistä. Jako epävirallisen avun sisällöstä puhuttaessa on usein tehty hoiva-avun, käytännön avun, emotionaalisen tuen ja taloudellisen avun välillä (esim. Wellman & Wortley 1990; Albertini ym. 2007; Hoff 2007; Haavio-Mannila ym. 2009). Tässä tutkimuksessa käsitellään nuorten aikuisten saamaa käytännön apua sekä taloudellista tukea.

Käytännön apuun voi kuulua varsin erityyppistä auttamistoimintaa, ja sen sisällöllinen määrittely vaikuttaakin oleellisesti siihen, kuinka paljon ja kuka käytännön apua antaa. Tässä tutkimuksessa käytännön apu on sisällöltään melko ”miehistä”, kuten avustamista koti- ja pihatöissä, remontissa tai tekniikan käytössä. Monissa aiemmissa tutkimuksissa käytännön apu on puolestaan viitannut siivousapuun, ruoanlaittoon ja muihin perinteisesti naisten tekemiin töihin (esim. Klein 1999; Eriksen & Gerstel 2002; Schenk ym. 2010). Keskeisintä tämän tutkimuksen kannalta on erottaa käytännön apu erilaisesta hoiva-avusta. Käytännön apu on jokapäiväistä auttamista arkipäivän askareissa, ja se koskettaa laajasti eri-ikäisiä ja erilaiseen sosioekonomiseen asemaan kuuluvia henkilöitä, kun taas hoiva-apu suuntautuu selkeämmin sitä tarvitseville, kuten sairaille

vanhuksille tai pienille lapsille (esim. Brand 2013; Hämäläinen & Tanskanen 2014; Jegermalm & Grassman 2012).

Taloudellisen tuen sisällön voi jakaa karkeasti kahteen eri kategoriaan: elinaikana tehtyihin taloudellisiin siirtoihin sekä perintöihin (esim. Kohli 1999). Tässä tutkimuksessa taloudellisella tuella tarkoitetaan rahan antamista tai osallistumista erilaisiin kustannuksiin. Lainoja ja perintöjä ei käsitellä, vaikka perinnöt usein ovatkin rahamäärällisesti suurempia kuin muut taloudelliset siirrot (Kohli 1999). Sosiaalipoliittisesta näkökulmasta ovat elinaikana tehdyt taloudelliset siirrot kiinnostava tutkimuskohde, sillä aiempi tutkimus on osoittanut useiden eri tekijöiden (esim. työttömyys) vaikuttavan taloudellisen tuen antamiseen ja saamiseen, kun taas perinnöt jaetaan yleensä (jo lain myötä) tasan lasten kesken (Kohli 1999; McGarry 1999).

Viime vuosina on tehty suhteellisen paljon tutkimusta epävirallisesta auttamisesta. Useissa tutkimuksissa on huomattu avun nettovirran kulkevan vanhemmilta sukupolvilta nuoremmille (esim. Attias-Donfut & Arber 2000; Albertini ym. 2007; Hoff 2007). Tämä koskee erityisesti taloudellista tukea, kun taas käytännön apua annetaan runsaasti myös sukupolvien ketjussa ylöspäin (Hämäläinen & Tanskanen 2010; 2014). Käytännön apu onkin yleisin epävirallisen avun muoto ja sitä annetaan runsaasti sekä sukupolvien välillä että laajalle joukolle muita ihmisiä (Danielsbacka ym. 2013).

Sisarusten välistä auttamista on tutkittu huomattavasti vanhempien ja lasten välistä auttamista vähemmän. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että sisarukset muodostavat toisilleen tärkeän tukiresurssin erityisesti aikuisina (esim. White & Riedmann 1992; Eriksen & Gerstel 2002; Voorpostel 2008). Eri avun muotojen osalta on Suomessa havaittu, että aikuiset sisarukset antavat erityisesti käytännön apua toisilleen (Danielsbacka ym. 2013). Ystävien välisiä auttamissuhteita tutkittaessa taas on huomattu niiden olevan yleisiä ja muistuttavan sisarusten välisiä auttamissuhteita niin avun muotojen kuin avun laajuuden suhteen (esim. Eriksen & Gerstel 2002; Stewart-Williams 2007; Rotkirch ym. 2014). Ystävät antavat toisilleen paljon henkistä tukea, lastenhoitoapua sekä käytännön apua, ja erityisen tärkeä heidän merkityksensä on nuorten aikuisten kohdalla (esim. Melkas 1992; Haavio-Mannila ym. 2009).

Taloudellista tukea sisarukset ja ystävät tarjoavat toisilleen vain suhteellisen harvoin (esim. Wellmann & Wortley 1990; White & Riedmann 1992; Ritamies & Fågel 1998; Haavio-Mannila ym. 2009). Taloudellinen tukeminen on selvästi harvinaisempaa kuin käytännön auttaminen, ja taloudellinen tuki kulkee lähinnä sukulaisten välillä alaspäin eli vanhemmilta lapsille ja lapsenlapsille (esim. Kohli 1999; Attias-Donfut & Arber 2000; Fritzell & Lennartsson 2005; Björnberg & Latta 2007). Taloudellinen tuki valuu alaspäin hyvinvointivaltiotyyppistä riippumatta (esim. Schenk ym. 2010; Hiilamo & Niemelä 2011). Eriyksen selvästi on taloudellisen tuen sukupolvien ketjussa alaspäin menevä suunta ilmennyt Pohjoismaissa, joissa tutkimusten mukaan lähes kaikki taloudellisen avun saajat ovat lapsia sekä lapsenlapsia ja avunantajat vastaavasti vanhempia (esim. Attias-Donfut ym. 2005; Danielsbacka ym. 2013; Fritzell & Lennartsson 2005).

Yhteenvetona aiemmasta epävirallista auttamista käsittelevästä tutkimuksesta voidaan todeta, että omat vanhemmat ovat usein keskeisin epävirallisen avun lähde nuorille aikuisille. Sisarusten ja ystävien antama apu on myös merkittävää muiden sukulaisten roolin ollessa usein marginaalinen. Vanhemmat vastaavat lähes yksinomaan nuorten aikuisten epävirallisesta taloudellisesta tukemisesta. Sen sijaan sisarukset ja ystävät kunnostautuvat käytännön auttamisessa. Sisarusten ja ystävien antama apu voi myös kompensoida sitä, jos vanhemmilta ei saada apua, etenkin

nuorien sukupolvien kohdalla ja avun tarpeen ollessa suuri (esim. Ritamies & Fågel 1998; Voorpostel 2008).

2 Tutkimusasetelma

2.1 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen ensimmäisessä tulosluvussa käsitellään useista puutteista kärsivien suhteellisesti huono-osaisten nuorten aikuisten lähipiiriltään saamaa apua. Luvussa 3.1 tutkitaan logistisen regressioanalyysin avulla:

Poikkeaako huono-osaisten saama käytännön apu ja taloudellinen tuki muiden saamasta avusta ja tuesta?

Koska pelkkä avun saaminen tai sitä ilman jääminen eivät kerro avun saamisen tarpeesta tai merkityksestä, syvennetään kuvaa huono-osaisten avun saannista vielä teemahaastatteluiden avulla (luku 3.2). Toisessa tulosluvussa kysytään:

Mikä merkitys saadulla avulla on huono-osaisten itselleen?

2.2 Aineistot ja menetelmät

Tutkimuksessa käytetään Tilastokeskuksen Sukupolvien ketju –tutkimushankkeelle keräämää kyselyaineistoa. Sukupolvien ketju –hankkeessa tutkitaan sukupolvien välisiä suhteita ja pureudutaan erityisesti sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen sekä avunantoon. Kyseessä on seurantatutkimus, jonka ensimmäinen kyselykierros tehtiin keväällä 2007 ja toinen kierros keväällä 2012. Hankkeen aineistot on kerätty kahdelta eri perhesukupolvelta: suurilta ikäluokilta (vuosina 1945–50 syntyneet) sekä heidän aikuisilta lapsiltaan. Tämän tutkimuksen aineistona käytetään keväällä 2012 kerättyä suurten ikäluokkien aikuisten lasten aineistoa.

Aikuisten lasten aineisto kerättiin keväällä 2012 posti- ja internetkyselyllä. Otoksen perusjoukkoa olivat kaikki Suomessa syntyneet ja asuvat (pois lukien Ahvenanmaa) suurten ikäluokkien täysi-ikäiset lapset (syntyneet vuosina 1962–1993). Kyselylomakkeen otos oli yhteensä 3 495 aikuista lasta ja siihen saatiin vastauksia 1 753 kappaletta eli kyselyn vastausprosentiksi muodostui 50,2. Lopullisesta vastaajaryhmästä 32,3 prosenttia vastasi internet-lomakkeella ja loput 67,7 prosenttia postikyselyllä (tarkempi kuvaus aineistosta, ks. Danielsbacka ym. 2013).

Tässä tutkimuksessa selitettävänä muuttujana on se, onko vastaaja saanut taloudellista tukea tai käytännön apua. Taloudellisen tuen osalta vastaajilta on kysytty ovatko he saaneet sitä viimeisten 12 kuukauden aikana. Vastaajilta on tiedusteltu erikseen ovatko he saaneet taloudellista tukea vanhemmiltaan, sisaruksiltaan ja ystäviltään. Käytännön avusta kysyttiin kuinka usein vastaaja on saanut sitä viimeisten 12 kuukauden aikana, ja vastausvaihtoehtoja oli useampia (0 = ”ei kertaakaan” ... 4 = ”päivittäin tai useita kertoja viikossa”). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sitä, saako vastaaja ylipäättään apua vai ei, ja vastaukset on tiivistetty kahteen eri luokkaan (0 = ”ei ole saanut käytännön apua” ... 1 = ”on saanut käytännön apua”). Käytännön avun saamisessa vastaajilta on tiedusteltu erikseen ovatko he saaneet sitä vanhemmiltaan, sisaruksiltaan ja ystäviltään.

Pääselittävinä muuttujana on huono-osaisuus-summamuuttuja. Sen viisi ulottuvuutta koskevat seuraavia puutteita: taloudellinen puute (vastaajan tulot ovat alle 1 080e/kk tai hän mieltää itsensä pienituloiseksi), työmarkkina-asemaan liittyvä puute (vastaaja on työtön), koulutuksellinen puute (vastaajan koulutustasona on peruskoulu tai vähemmän), terveydellinen puute (vastaajalla on jokin pitkäaikaissairaus tai hän kokee, ettei terveydentila ole hyvä) sekä sosiaalinen puute (vastaaja ei ole liitossa tai asuu yksin/lapsen kanssa ilman puolisoa tai hänellä on vain 0–3 läheistä ihmistä). Ulottuvuudet sisältävät yhteensä yhdeksän eri hyvinvointipuutetta. Taloutta, terveyttä ja sosiaalista ulottuvuutta kuvaavat indikaattorit on yhdistetty summamuuttujaksi ennen varsinaisen huono-osaisuusmuuttujan muodostamista. Mikäli yhdeksän puutemuuttujaa yhdistettäisiin irrallisina, ei pystyttäisi varmistamaan, että vastaajan vajeet sijoittuisivat nimenomaan kolmelle eri ulottuvuudelle, mikä taas on kasautumisteeman kannalta olennaista. Huono-osaisuus-muuttujassa nämä viisi ulottuvuutta on summattu yhteen ja vastaaja on määritelty huono-osaiseksi, mikäli hänellä on puutteita kolmella tai useammalla ulottuvuudella (ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Aineiston vastaajat eri ulottuvuuksilla ja huono-osaisten joukko, %

0 ulottuvuudella huono-osaiset	34,4
1 ulottuvuudella huono-osaiset	36,7
2 ulottuvuudella huono-osaiset	19,1
3 ulottuvuudella huono-osaiset	7,8
4 ulottuvuudella huono-osaiset	1,9
5 ulottuvuudella huono-osaiset	0,2
Yhteensä (%)	100,0
Yhteensä (n)	1 753
<hr/>	
Huono-osaiset (3–5 ulottuvuutta)	9,8
Muut vastaajat (0–2 ulottuvuutta)	90,2

Tässä tutkimuksessa analyysimenetelmänä käytetään logistista regressioanalyysia. Logistinen regressioanalyysi on sopiva menetelmä silloin, kun selitettävä muuttuja on kaksiluokkainen. Logistisessa regressioanalyysissa eri selittävien muuttujien yhteyksiä selitettävään muuttujaan on mahdollista tarkastella yhtä aikaa, jolloin tulokset kertovat, mikä on yksittäisen selittävän muuttujan yhteys silloin kuin muiden muuttujien vaikutus on vakioitu. Kaikissa malleissa vakioidaan vastaajan ikä ja sukupuoli. Lisäksi vanhemmilta saadun avun kohdalla vakioidaan vanhemman ikä, taloudellinen tilanne, terveydentila ja maantieteellinen etäisyys autettavaan lapseen. Sisarusten kohdalla vakioidaan sisaruksen ikä, taloudellinen tilanne ja maantieteellinen etäisyys.

Analyyseja varten on aineisto muutettu pitkään muotoon. Tilanteissa, joissa vastaajalla on kumpikin vanhemmista elossa tai useita sisaruksia, pystytään näin ottamaan huomioon kaikkien vanhempien ja sisarusten havainnot. Aineiston muuttaminen pitkään muotoon merkitsee sitä, että havainnot eivät ole toisistaan riippumattomia, mikä on huomioitu analyyseissa. Tuloksia havainnollistetaan laskemalla logististen regressiomallien perustalta ennustetut todennäköisyydet (95 % luottamusväleillä) saadulle avulle sen mukaan, onko vastaaja huono-osainen vai ei (ks. Danielsbacka ym. 2011; Tanskanen & Danielsbacka 2014).

Laadullisiin teemahaastatteluihin osallistuvat henkilöt valittiin mukaan Sukupolvien ketju – hankkeen aineistosta. Kyselylomakkeen lopussa vastaajilta tiedusteltiin, voivatko tutkijat ottaa

heihin yhteyttä kahden vuoden sisällä kyselyn täydentämiseksi. Jatkohaastatteluun suostuneista vastaajista seulottiin ensin ne, jotka täyttivät määrällisessä aineistossa käytetyn huono-osaisuuskriteerin. Jatko yhteydenottoon suostuneista vastaajista yhteensä 100 vastaajaa määrittyi tutkielman näkökulmasta huono-osaisiksi. Heistä poimittiin ensisijaisiksi haastateltaviksi ne noin 20 vastaajaa, jotka asuivat pääkaupunkiseudulla ja jotka olivat jättäneet yhteystietonsa haastattelupyynnön välittämiseksi.

Haastattelupyynnöä varten tehtiin saatekirje, jossa vastaajaa pyydettiin osallistumaan kyselyä täydentävään haastatteluun, ja se lähetettiin sähköpostitse yhteensä 19 pääkaupunkiseudulla asuvalle henkilölle, joista naisia oli 17 ja miehiä 2. Saatekirje mahdollisille haastateltaville lähetettiin tammikuussa 2013 yhteensä kaksi kertaa niin, että lähetysten välillä oli taukoa kaksi viikkoa. Saatekirjeeseen saatiin yhteensä kahdeksan vastausta joko sähköpostitse tai puhelimitse, joista seitsemän johti haastatteluun.

Kaikki haastateltavat kokivat huono-osaisuutta juuri kolmella ulottuvuudella viidestä (taloudellinen, työmarkkina-asemaan liittyvä, koulutuksellinen, terveydellinen tai sosiaalinen puute) ja puutteet keskittyivät pitkälti samoihin tekijöihin. Heistä kaikki olivat kyselylomakkeeseen vastatessaan naimattomia tai eronneita. Lisäksi kaikki asuivat ilman puolisoa. Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat kärsivät jostain pitkäaikaissairaudesta sekä mielsivät itsensä pienituloisiksi.

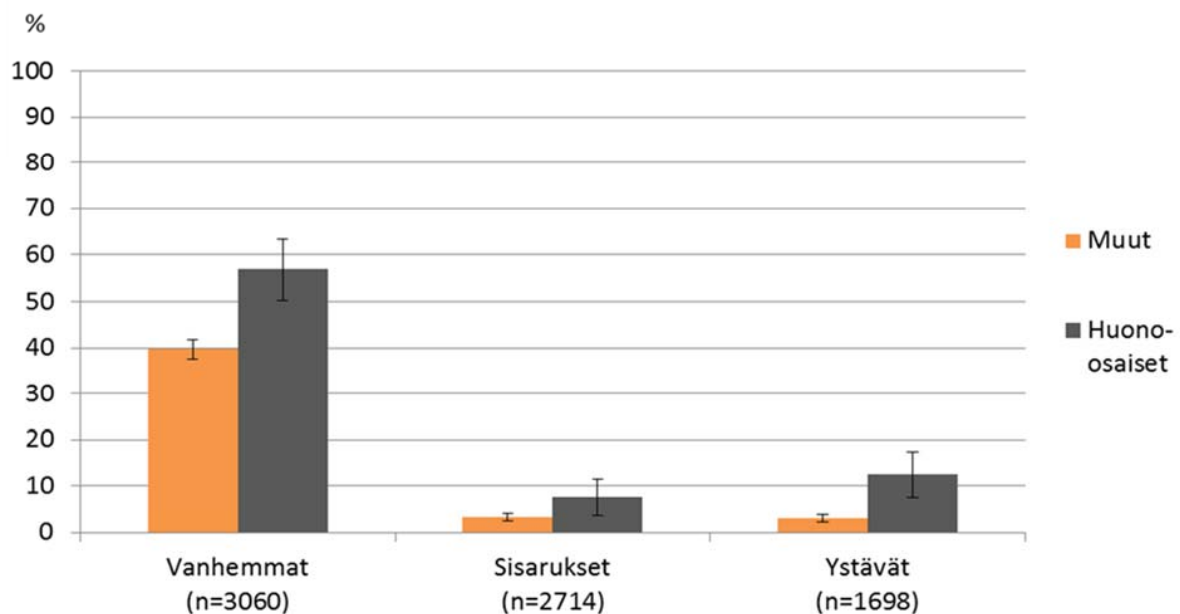
Aineistonkeruumenetelmänä haastatteluissa käytettiin teemahaastattelua. Haastattelu määrittyi teemahaastatteluksi sen vuoksi, että siinä käsiteltiin auttamisen ja yhteydenpidon teemoja. Teemahaastattelu oli menetelmänä sopiva tutkimuksen tarkoitukseen, sillä se käsitteli samoja teemoja kuin kyselylomake, jolloin näihin teemoihin päästiin haastattelujen avulla syvemmälle. Samalla teemahaastattelu ei kuitenkaan ollut muodoltaan etukäteen tiukasti strukturoitu vaan otti huomioon sen, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän niille antamat merkitykset ovat keskeisiä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48).

Haastatteluaineiston analyysimenetelmänä käytettiin laadullista sisällönanalyysia. Haastatteluiden analysointia ei toteutettu lähtemällä ”tyhjältä”, vaan taustalla olivat määrällisen aineiston tulokset huono-osaisuuden suhteesta avunsaantiin sekä tiedot haastateltavien kyselylomakevastauksista. Tämä muodosti viitekehyksen sekä lähtöhypoteeseja haastattelujen tekemiselle. Näkökulmat ja hypoteesit kuitenkin muuttuivat haastatteluja tehdessä ja analysoitaessa, joten aineiston analyysi oli luonteeltaan melko aineistolähtöistä. Lisäksi tutkimustapana aineiston analysoinnissa käytettiin soveltuvien osin niin sanottua aineistoon pohjautuvaa teoriaa (grounded theory), jossa tutkimus perustuu havaintoihin aineistosta ja olennaiseksi valittujen havaintojen syventämiseen. Tälle metodille tyypillistä on, että analyysi elää läpi tutkimuksen eikä tapahdu aiemmin valittujen kategorioiden perusteella (Hirsjärvi & Hurme 2008).

3 Tulokset

3.1 Huono-osaisten saama apu

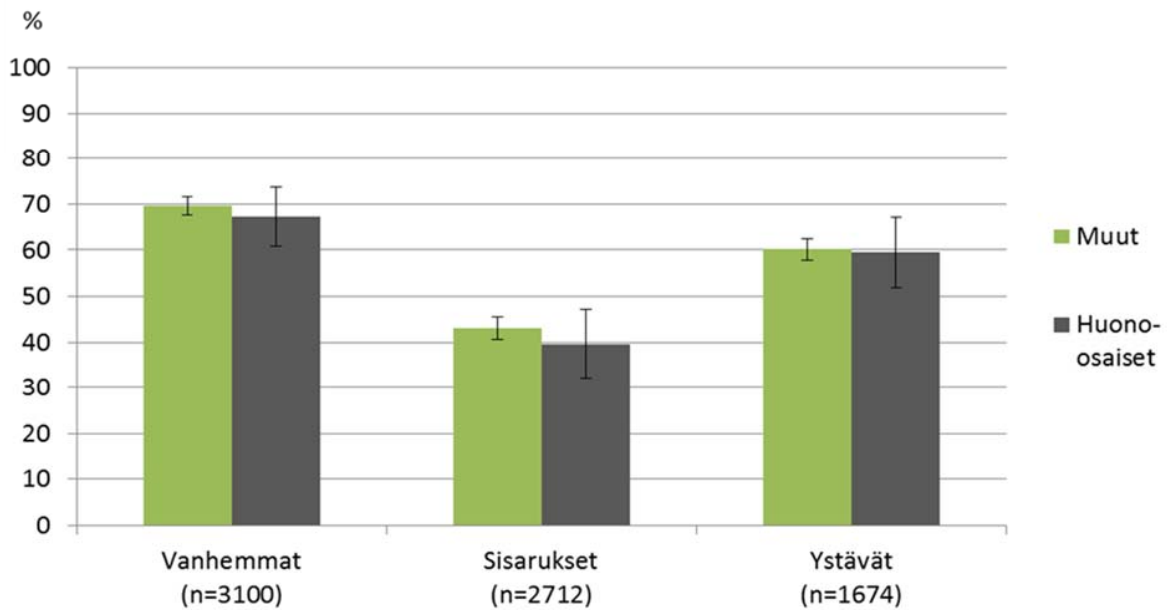
Kuviossa 1 on esitetty logistisen regressioanalyysin perustalta lasketut ennustetut todennäköisyydet huono-osaisten ja aineiston muiden vastaajien saamalle taloudelliselle tuelle. Kuvion tiedot kuvaavat todennäköisyyttä saada taloudellista tukea vanhemmilta, sisaruksilta ja ystäviltä, kun vastaajan sukupuoli ja ikä on vakioitu. Lisäksi vanhemmilta saadun avun kohdalla on vakioitu vanhemman ikä, taloudellinen tilanne, terveydentila ja maantieteellinen etäisyys. Sisarusten kohdalla on vakioitu sisaruksen ikä, taloudellinen tilanne ja maantieteellinen etäisyys.

Kuvio 1. Nuorten aikuisten vanhemmilta, sisaruksilta ja ystäviltä saama taloudellinen tuki (ennustetut todennäköisyydet ja 95 % luottamusvälit)

Huono-osaisten on muihin verrattuna suurempi todennäköisyys saada taloudellista tukea kaikilta tutkituilta avunantajatahoilta. Huono-osaisten saavat taloudellista tukea vanhemmilta selvästi ei-huono-osaisten todennäköisemmin (56,9 % vs. 40,0 %; $p < 0.001$). Huono-osaisten saavat myös sisaruksiltaan todennäköisemmin taloudellista tukea kuin ei-huono-osaisten (7,7 % vs. 3,5 %; $p < 0.01$). Lisäksi huono-osaisten saavat ystäviltä selvästi ei-huono-osaisten todennäköisemmin taloudellista tukea (12,4 % vs. 3,2 %; $p < 0.001$).

Kuviossa 2 on esitetty tulokset koskien huono-osaisten ja ei-huono-osaisten saamaa käytännön apua. Kaikissa analyyseissä on vakioitu vastaajan sukupuoli ja ikä. Lisäksi vanhemmilta ja sisaruksilta saadun avun malleissa on vakioitu avunantajan ikä, taloudellinen tilanne ja terveydentila sekä maantieteellinen etäisyys autettavaan. Tulosten mukaan huono-osaisten eivät saa käytännön apua keneltäkään tutkitulta avunantajataholta suuremmalla todennäköisyydellä kuin ei-huono-osaisten. Huono-osaisten saavat päinvastoin käytännön apua jopa hieman muita epätodennäköisemmin sekä vanhemmiltaan (67,2 % vs. 69,6 %; $p > 0.05$) että sisaruksiltaan (39,7 % vs. 43,1 %; $p > 0.05$), joskaan erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

Kuvio 2. Nuorten aikuisten vanhemmilta, sisaruksilta ja ystäviltä saama käytännön apu (ennustetut todennäköisyydet ja 95 % luottamusväli)

3.2 Itsepärjäämistä taustajoukkojen tuella

Edellä esitettyjen tulosten perusteella huono-osaiset saavat muita todennäköisemmin taloudellista tukea lähipiiriltä. Miten merkittäväksi huono-osaiset itse kokevat saamansa taloudellisen tuen ja käytännön avun? Tätä selvitetään seuraavaksi analysoimalla huono-osaisille tehtyjä teemahaastatteluja.

Tutkimuksen kaikki seitsemän haastateltavaa olivat naisia, asuivat lomakekyselyhetkellä (vuonna 2012) ilman puolisoa ja kaikki yhtä lukuun ottamatta olivat pienituloisia sekä kärsivät jostain pitkäaikaissairaudesta. Kaksi haastateltavista oli työttömiä. Haastateltavien kyselylomakeaineiston vastaukset tukivat oletusta heidän avunsaannistaan (Taulukko 2). Neljä seitsemästä haastateltavasta oli saanut taloudellista tukea joltain läheiseltä ja suurin osa heistä samaan aikaan usealta taholta. Taloudellisessa tuessa ei haastateltavien kohdalla korostunut vain vanhempien apu, vaan haastateltavat saivat taloudellista tukea niin ikään sisaruksilta ja ystäviltä.

Käytännön apua haastateltavien joukko sai taloudellista tukea laajemmin. Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat olivat saaneet käytännön apua ja suurin osa heistä sai sitä usealta eri taholta. Sisarusten ja ystävien tärkeä rooli näkyy haastateltavien saamassa käytännön avussa, sillä haastateltavat saivat käytännön apua heiltä jopa enemmän kuin vanhemmiltaan. Eräs syy tähän on todennäköisesti maantieteellinen etäisyys: kyselylomaketietojen perusteella havaittiin, että kaikilla haastateltavista vanhemmat ja kaikilla paitsi yhdellä myös sisarukset asuivat eri paikkakunnalla.

	Saa taloudellista tukea			Saa käytännön apua		
	Vanhemmilta	Sisaruksilta	Ystäviltä	Vanhemmilta	Sisaruksilta	Ystäviltä
H1(Taija)	-	X	X	X	X	X
H2(Milla)	X	X	X	-	X	X
H3(Aino)	-	-	-	-	X	X
H4(Minna)	X	-	X	X	X	X
H5(Kirsi)	-	Ei sisaruksia	-	-	Ei sisaruksia	-
H6(Sonja)	-	-	-	X	-	-
H7(Emilia)	X	-	-	X	X	X

¹Haastateltavien nimet on muutettu

Taulukko 2. Haastateltavien avun saanti kyselylomakeaineiston perusteella¹

Ylipäätään haastateltavat saivat runsaasti apua, ja esimerkiksi taloudellinen tuki korostui yhden hengen taloudessa asuvien ja pienituloisten keskuudessa, käytännön apu taas yksin asuvien ja terveyspuutteista kärsivien joukossa. Avun saanti sinänsä ei kuitenkaan noussut haastatteluisia tärkeäksi. Päinvastoin haastateltavat korostivat pärjäävänsä itse ja jopa vähätelivät saamaansa apua ja sen merkitystä käytännön elämän tai toimeentulon kannalta. Toisaalta, viimeistään haastatteluiden lopussa tuotiin systemaattisesti esiin lähipiirin suuri rooli. Vaikka konkreettista apua ei pidetty olennaisena, tieto ympärillä olevasta turvaverkosta, joka ottaa tarvittaessa kiinni, miellettiin tärkeäksi. Vaikuttaa siltä, että haastateltaville tunne itse pärjäämisestä on tärkeä, mutta sen yksi keskeinen ehto on tiivis turvaverkko.

Itse pärjäämisen eetos

Itse pärjääminen nousi haastatteluiden keskeiseksi teemaksi. Näin kävi siitäkin huolimatta, että haastattelurungon apukysymykset painottivat avun merkikkykseen, tarpeeseen ja vastavuoroisuuteen liittyvää tematiikkaa eikä haastattelurunko sisältänyt kysymyksiä itse pärjäämisestä. Vaikka haastateltavat saivat keskenään erilaista apua, saivat apua osin eri tahoilta ja olivat monesti keskenään erilaisissa elämäntilanteissa, kaikki korostivat kuinka tärkeää on itse hoitaa omat asiansa.

”No, täytyy sanoa kyllä, ett kyll mä niin ku niin pitkälle kun mahdollista, niin yritän hoitaa kaikki sotkuni itte, tai siis en sano sotkuni, vaan niin ku siis, mitä sitt tarviikaan.” (Taija 48v.)

Keskeisimmiksi syiksi itse pärjäämiseen nousi halu olla itsenäinen ja aikuinen suhteessa muihin sekä haastateltavien omat aiemmat kokemukset avunsaannista. Halu pärjätä itse eikä olla ”enää lapsi” tuli keskeisenä esille useiden haastateltavien kertomuksissa. Seuraavissa esimerkeissä kaksi haastateltavaa kuvaa yleisellä tasolla suhtautumistaan itsenäisyyteen ja avun pyytämiseen:

”Mutt kyllä tietenki sitten, jotenki se on mulle semmonen tärke, että tulee ite toimeen ja että ei sitten niin ku lainailis hirveesti rahaa kaikilta, eri suuntiin ois koko ajan auki tai”. (Milla 27v.)

”No mun mielestä mulla ei oo ollu koskaan helppo pyytää apua niinkun taloudellisesti ainakaan, koska haluais olla itsenäinen.” (Emilia 34v.)

Erityisesti itse pärjäämisen eetos nousi esille taloudellisen auttamisen ja vanhemmilta saatavan avun kohdalla. Usea haastateltavista koki, ettei halua enää aikuisena olla minkäänlaisessa taloudellisessa riippuvuussuhteessa vanhempiinsa, vaikka välit heihin olisivat hyvät. Yksi haastateltavista kuvasi esimerkiksi sitä, että vaikka hänellä oli läheiset suhteet vanhempiinsa, hänelle oli tärkeää, että nykyisin apua vaihdettiin puolin ja toisin, eikä hän itse ollut enää pelkän avun saajan roolissa:

”No joo, et mä en halua enää, että ne aattelee, että mä oon joku lapsi, joka ei osaa pitää huolta raha-asioista tai jotain”. (Minna 32v.)

Samoin kertoi haastateltava, joka ei itse saanut taloudellista tukea äidiltään ja koki, ettei myöskään hänen isosiskonsa olisi kuulunut saada sitä enää aikuisena:

”No ite mä ainakin aattelen, että kyllä se mun sisko, jos se on niinku 27 täyttää, niin kyllä mä niinku aattelen, että 27-vuotiaan pitäis ihan jo ite pärjätä omillaan. Niin, ja kun aattelen näitä oman ikäisiäni, niin pitäis niinku pärjätä omillaan, että silleen, että ei aikuisten, tai vanhempien tehtävä ei ole elättää täysikäisiä lapsia, saati sitten jotain kolmikymppisiä niin, että semmoinen periaate enemmänkin” (Sonja 25v.)

Osalla halu pärjätä itsenäisesti etenkin suhteessa vanhempiin voi liittyä myös hankaliin perhesuhteisiin. Esimerkiksi eräs haastateltavista oli saanut taloudellista tukea vanhemmiltaan opiskellessa ja myös myöhemmin isommissa menoissa, mutta hän pyysi silti taloudellista tukea aina ensisijaisesti veljiltään vanhempien sijaan. Tämä johtui siitä, että haastateltava halusi suhteen vanhempiin olevan tasavertainen.

”Se on mulle semmonen jotenki, mä haluun olla hyvin riippumaton mun vanhemmista ja se on mulle semmonen myös ylpeyskysymys, ett, ett en halua olla rahallisesti millään tavoin riippuvainen. Mut totta kai olen saanut rahallista avustusta, mutt jos olen saanut, niin se on sitte niin kun vanhemmista lähtösin, ett he on tarjonneet sitä... Meill on ollu sellasia muutenkin vähän tässä meiän perhesuhteissa vaikeita aikoja, niin sitten se on vaikuttanu muhun sillä tavalla, että on jotenki semmosen suhteen halunnu sitte muodostaa heihin, että en halua niin ku millään tavoin, ett he ois niin ku semmosessa dominoivassa asemassa minuun nähden”. (Milla 27v.)

Haastateltavan kertomus kuvaa sitä, kuinka lapsi-vanhempisuhteet saattaa olla eri tavalla kompleksinen kuin sisarus- ja ystävyysuhteet. Tämä ilmeni myös muissa haastatteluisissa. Silloin kun apua oli vaikea pyytää, sitä oli yleensä vaikea pyytää nimenomaan vanhemmilta. Harva haastateltavista myöskään pyysi taloudellista tukea ensimmäisenä vanhemmiltaan, vaikka käytännössä moni oli saanut etenkin nuorempana taloudellista tukea lähes yksinomaan heiltä. Sen sijaan esimerkiksi ystäviltä saatavaan taloudelliseen tukeen liittyvä problematiikka ei tullut haastatteluisissa juuri esille. Yksi haastateltavista kuvasi, että hänelle ystävät olisi se viimeinen taho, jolta hän ylipääntään pyytäisi taloudellista tukea:

”Emmä kokis sitä yhtään luontevaksi. Must se ois päinvastoin tosi noloa, että joutus joltain ystävältä pyytämään. Siinähan tulis sellanen olo, että niinku ei pärjää yksinään ja tilanne on niin huono, et on pakko joltain ystäviltä lähteä pummimaan” (Emilia 34v.)

Aiemmat kokemukset itse selviytymisen taustalla

Pelkän itsenäisyyden tavoittelun lisäksi osalla haastateltavista tuli esiin oma historia, joka vaikutti siihen, että he korostivat itse pärjäämistä epävirallisen avun saannin sijaan. Jos apua ei ollut aiemmin saanut tai oli joskus esimerkiksi joutunut pettymään jonkun läheisen apuun, jätti se epäluottamuksen epävirallisen avun saannin suhteen.

”Ei muuta kun sanon, että se, että ei kannata koskaan luottaa siihen kuitenkaan missään, että sä saisit sitä. Aina pitää lähteä siitä, että niin ku itte, itte kun järjestää ja hoitaa ja. Että aika paljon tullu pettymyksiä joskus, ett ku on jotain sovittu ja sitt se ei oo mennykään sillee, niin, ett sen takia jotenki.” (Tajja 48v.)

Perhesuhteiden kohdalla tuli esille myös se, että jos suhteet vanhempiin eivät olleet koskaan olleet kovin läheiset ja keskinäistä apua ei ollut aiemmin juuri vaihdettu, oli sen myötä totuttu pärjäämään itse. Esimerkiksi yksi haastateltavista oli adoptoitu ja koki että ei ollut saanut tukea biologisilta vanhemmiltaan, mutta ei ollut läheinen myöskään kasvattivanhempiansa kanssa. Tämän vuoksi hän ei osannut tukeutua kasvattiperheensä apuun, vaikka olisi apua heiltä pyytäneensä sitä varmastikin saanut.

”No, nyt on varmaan mun, mulle on vaikuttanu tosi paljo se just, millanen elämä mulla on ollu, että ei oo sillee ehkä niin ku kiinnittyny niin johonki yksittäisiin ihmisiin, kun sitt on ollu aina sellanen, että, ett ei oo, ei oo ehkä sitt ollu, ku on niin ku vaikk just ensimmäinen perhe niin hajonnu ja sitt yhtäkkiä onki ollu niin ku ihan omillaan ja, ja sitte niin ku tavallaan pikkuvelje, pikkuveljelleki äitinä, vaikk mä oon ollu sitä vaan muutaman vuoden vanhempi. Ja, ja sitte taas siin toisessa perheessä, niin ei niin ku jotenki sielläkään, että kauheesti sais tukee sitte niin ku, ett ei semmonen niin ku kovin perheenomanen ja lämmin olo ollu sitt koskaan. Siis jotenki se on vaan sellanen, ett mä oon, oon tottunu siihen ja on, on niin ku oppinu siihen, että, ett pitäis ite. Tulla toimeen ja just pärjätä ja kaikkee.” (Aino 32v.)

Yksi haastateltavista taas tuli kodista, jossa oli ollut perheväkivaltaa ja jossa hän ei ollut saanut apua edes sitä pyytäneensä. Lapsuus oli jättänyt syvät jäljet, ja haastateltavan oli yhä vaikea luottaa ihmisiin. Vaikka haastateltavalla nykyään oli ympärillään muutama tärkeä ja läheinen ihminen, käytännön tai taloudellista apua hän ei saanut tai vaihtanut kenenkään kanssa.

”Kyllä se on joo, että ne lapsuuden kokemukset oli kuitenkin niin kovia, että ehkä mä oon tosi anteeksantamaton ihminen, että jos ei niinku lapsena saa apua omilta vanhemmiltaan, kun sitä pyytää, että lapsi ei uskalla pyytää. Ja sitten, jos se uskaltaa pyytää, ja sille sanotaan ei, niin kyllä sen muistaa, lapsi muistaa sen koko ikänsä.” (Kirsi 40v.)

Etäisyys ja yhteiskunnan arvot vahvistamassa itsenäisyyden pyrkimyksiä

Itsenäisyyden tavoittelu ja aiemmat (huonot) kokemukset olivat selvimpiä syitä sille, miksi haastateltavat halusivat yleensä pärjätä itse ja vastaanottaa epävirallista apua vain hätätilanteissa. Koska kaikilla haastateltavilla vanhemmat – ja yhtä lukuun ottamatta myös sisarukset – asuivat pääkaupunkiseudun ulkopuolella, voi myös maantieteellisen etäisyyden olettaa osaksi vaikuttavan itse pärjäämisen ajatuksiin. Tätä kuvasi myös yksi haastateltavista:

”Koska mä koen, että johtuen etäisyyksistä, niin se (enempi auttaminen) ei oo ollu mahdollista. Totta kai, jos asuttais täällä pääkaupunkiseudulla kaikki, niin se ois varmasti ollu ihan erilaista, mutta nyt ku on ollu näin pitkät etäisyydet, niin tää on vähän niinkun olosuhteiden sanelema juttu.” (Emilia 34v.)

Kaikki haastateltavat olivat muuttaneet jo nuorena pääkaupunkiseudulle opiskelemaan, ja muu perhe oli jäänyt kotipaikkakunnalle, monesti pitkän välimatkan päähän. Tämän myötä oli totuttu siihen, että varsinkaan käytännön apua perheeltä ei ollut helposti saatavilla ja kynnys pyytää perheenjäseniä käymään ”pikkujutun” takia oli korkea. Yleensä perheeltä kysyttiin apua lähinnä isoissa urakoissa, kuten muutoissa.

”Vanhemmat on olleet välillä täällä apuna niinkun käymässä, jos on ollut jotain isompaa hommaa. Mutta tuota eivät ole tietenkään sillä lailla apuna helposti, koska etäisyyttä on paljon... mut siis totta kai ku tietää, että etäisyys on pitkä, niin on hyvin iso kynnys pyytää jotain sellasta, minkä takia he joutuisi tulemaan Helsinkiin.” (Emilia 34v.)

Pitkän maantieteellisten etäisyyden vuoksi haastateltavat saivat käytännön apua vanhemmiltaan ja sisaruksiltaan harvemmin kuin kerran kuussa. Käytännön avun lisäksi maantieteellisellä etäisyydellä voi olla vaikutusta myös taloudellisen tuen saamiseen. Mikäli asutaan kaukana toisista ja nähdään harvoin, voi olla esimerkiksi halu näyttää vanhemmille, että pärjää itse eikä tarvitse taloudellista tukea.

”Ja tietyllä tavalla ehkä myös semmonen, että on halunnu antaa heille semmosen vaikutelman, että pärjää hyvin täällä. Ja kun kuitenkin nähdään niin harvoin, niin sitte haluu jotenki luoda heille semmosen mielikuvan, että, ett tulee hyvin toimeen, ett kaikki on hyvin. Ett haluu ehkä antaa vähän semmosen kiillotetun kuvan, niin ett ei heidänkää tarttis sitt huolehtia.” (Milla 27v.)

Tämän lisäksi muutama haastateltavista toi esiin sen, että kun suomalaiseen yhteiskuntaan on rakennettu julkiset järjestelmät, joihin pitäisi voida turvautua apua tarvitessa, ei avun pyytämällä edes kuuluisi rasittaa liikaa lähipiiriä.

”Ett kyllä kaikilla pitäis olla maholl, tai siis jotenki, ett olla mahollisuus järjestää se oma elämä sillä lailla, että ei tarvis pyytää sitä apua just niiltä läheisiltä, tavallaan niin ku kuormittaa niitä läheisiä, että.” (Aino 32v.)

Yksi haastateltavista toi erittäin selkeästi esille myös nyky-yhteiskunnan yksilöllisyyttä korostavat arvot, jotka voivat johtaa siihen, ettei kehenkään viitsi turvautua ja avun saannin voi kokea jopa nöyryyttävänä:

”Nii ja se on mun mielestä myös yhteiskunnan ihanne, että ihminen on taloudellisesti itsenäinen, et sitä ei pidetä mitenkään ihailtavana tilanteena, että on joko niinkun yhteiskunnan sosiaalituen tai sitten vanhempiansa elätettävänä.” (Emilia 34v.)

Turvaverkko vakuutuksena

Vaikka haastateltavat halusivat korostaa itsenäistä pärjäämistään ja läheisiltä saatua apua monesti vähäteltiin, muodostui lähipiirin rooli haastatteluissa erittäin tärkeäksi. Konkreettista avun saamista olennaisemmaksi nousi esiin ympärillä olevan turvaverkon olemassaolo: se, että on lähipiiri, jonka tietää tarvittaessa auttavan.

”No, siis kyllähän seki, ett tietää, että, ett jos tarviis apua, niin sitä sais, niin kyllä sekin vaikuttaa, että, ett vaikka et sitte tarviiskan, ett ei, ett sill ei tavallaan oo merkitystä ett tarviiko sitä vai ei, vaan enemmänki sillä, että, ett tietää, ett semmonen mahdollisuus on olemassa.” (Aino 32v.)

Turvaverkon tärkeys nousi esille lähes kaikissa haastatteluissa, vaikka teemahaastattelurungossa ei ollut siihen liittyen erillisiä kysymyksiä. Alussa haastateltavilta kysyttiin heidän lähipiiristään, mutta turvaverkon rooli tuli käytännössä kaikissa haastatteluissa puheeksi vasta haastatteluiden loppupuolella. Vaikutti siltä, että kun omat perhe- ja auttamissuhteet oli käyty läpi, huomattiin ja haluttiin tuoda esiin, että ympärillä on läheisiä ihmisiä, jotka tarvittaessa myös auttavat.

”Joo, en mä nyt niinku... en toivottavasti tarvi kauheasti apua kaikilta (naurahdus). Mut kyllä mun niinku, että jos ois joku hätä, niin on mun mielestä tosi monta ihmistä, joille mä voisin soittaa.” (Minna 32v.)

Turvaverkosta puhuminen yhdisti haastateltavien kertomuksia ja muodostui haastattelujen toiseksi johtavaksi teemaksi itse pärjäämisen rinnalla. Toisin kuin etukäteen oletettiin, lähes kaikki haastateltavat olivat haastatteluhetkellä elämäntilanteessa, jossa epävirallista apua ei erityisemmin tarvittu. Monelle turvaverkko merkitsikin sitä, että vaikka apua ei nyt tarvittukaan, sitä olisi tilanteen tullen mahdollisuus tulevaisuudessa saada.

”Kyllä uskon, että jos tulis joku oikein paha paikka, niin toi, kyllä mä uskon, että ne (ystävät) niin ku tekis kaikkensa, tai siis, niin ku en tiä kaikkensa, mutta varmaan pyrkisivät parhaimpansa mukaan auttamaan.” (Tajja 48v.)

Osa taas ajatteli turvaverkon tärkeyttä menneisyyden perustalta, sillä suurin osa haastateltavista oli saanut huomattavasti enemmän käytännön apua ja taloudellista tukea nuorempana, esimerkiksi opiskeluaikana ja pääkaupunkiseudulle muuttaessa.

”No, kyll aikasemmin on ollu, mutta en oo kyllä pitkään aikaan pyytäny mitään, eikä, eikä sillee, ei, ei, ei oikeestaan. Mut kyll mä niin ku tiedän, että, ett jos tulis sellanen tilanne, että tarviis, niin vois pyytää.” (Aino 32v.)

Turvaverkko ja sieltä saatava tuki saattoi olla myös sisällöltään erilaista. Esimerkiksi yksi haastateltava mietti haastattelussa erilaisia konkreettisia tilanteita, joissa turvaverkon rooli nousisi tärkeäksi:

”Tietysti sitt, jos tulee joku ihan hirveen tilanne, että niin ku ei oo niin ku ruokaa tai asunto menee alta, niin sittehän mun pitää sille (veljelle) soittaa ja kyllä se varmasti auttaa, vaikk ei se niin kun tykkääkään, mutta se auttaa. Kyllä mä siihen luotan.” (Tajja 48v.)

Konkreettista apua painotettiin haastatteluissa jo siitä syystä, että tutkielman kohteena olivat käytännön avun ja taloudellisen tuen saaminen. Silti muutama haastateltava toi esille turvaverkon roolin myös henkisen tuen saannin näkökulmasta. Vaikka konkreettista apua ei tarvitsisi, on tärkeää, että elämässä on läheisiä ihmisiä.

”Ei oo silleen avunannon, vaan justiin semmoisen juttukaverin ja semmoisen niinku luottoihmisen, tavallaan silleen luottoihmisen, että se on niinku henkisesti kuitenkin, että pystyy puhuun kaikkea ja niinku näin, että tuntuu, että on ihmisiä, jotka ymmärtää tai niinku hyväksyy. Mutta ei niinku semmoista, että en oo lainannut rahaa, eikä kukaan oo lainannut multa rahaa.” (Kirsi 40v.)

Turvaverkon koostumus

Avun sisällön lisäksi turvaverkon koostumus miellettiin haastatteluissa eri näkökulmista. Suurin osa haastateltavista korosti lähipiirinä ja turvaverkkona sekä vanhempia, sisaruksia että ystäviä eli kaikkia tässä tutkimuksessa käsiteltyjä avunantajatahoja.

”No, tällä hetkellä, kun oon ihan tämmönen sinkku, yksinelävä, niin mun perheenjäsenet on mun vanhemmat ja mun kaksi isoveljeä. Meill on aika läheiset välit kaikkien kanssa... kaverit, joo, ett kuitenkin se on semmonen niin kun, no, henkinen perhe ehkä, sanotaan näin, että vaikk ei ookaan biologisia suhteita, niin kyll ne on mulle sillai, sosiaaliset suhteet on tärkeitä” (Milla 27v.)

Huomionarvoista oli ystävien tuen korostuminen pelkän perinteisen ydinperheen sijaan. Yksi haastateltavista kuvasi muiden läheisten roolin korostumista esimerkiksi oman avoeronsa jälkeen:

”Ku eli parisuhteessa, niin oli auto käytössä, meill oli koira ja oli semmonen niin kun ehkä just enempi semmonen perhe, pieni perhe, mikä meill oli. Ja sitte yhtäkkiä sitä ei enää ollukaan ja sitte vähän niin ku jäi tyhjän päälle, ett sitte joutuki turvautumaan muihin.” (Milla 27v.)

Ystävien suureen rooliin osana turvaverkkoa saattoi niin ikään vaikuttaa jo aiemmin esiin nostettu maantieteellinen etäisyys eli se, että muu perhe asui kaukana:

”Kyllä mä sanon, että niin kun siis sillon, kun etäisyyttä on tän verran, kun meilläkin on 200 kilometriä, niin sillon, jos sull on hyviä ystäviä, semmosii pitkäaikasii ja lojaaleja, hyviä ystäviä, kenen kanssa sitten, niin ku siis, jos sovitaan jotain, niin se kanss pitää ja kaikkee tällasta näin. Ne on, ne on kullanarvosia.” (Taija 48v.)

Maantieteellisen etäisyyden lisäksi myös henkinen etäisyys vaikutti: jos vanhemmat ja muu perhe koettiin etäiseksi tai heidän kanssaan oli ristiriitoja, nousi ystävien merkitys erityisen tärkeäksi. Yksi haastateltavista ei esimerkiksi katsonut sisarusten kuuluvan lähipiiriinsä ja äidinkin vain vaivoin, kun sai häneltä lastenhoitoapua. Hän katsoi tärkeämmäksi turvaverkoksi muut sosiaaliset suhteet:

”No en mä, jotenkin mä en ite ajattele lähipiiriin sisaruksia. En koe silleen niinku, että enemmän vaan ehkä kaverit, kaverit, ja on olemassa äiti, mutta äidin kaa me ei koskaan puhuta mistään siis tuolleen niinku, että ollaan tosi huonoissa väleissä. Se on enemmänkin, että sietää, kun on pakko.” (Sonja 25v.)

Samoin yksi haastateltava kertoi pitkään olettaneensa avun ja tuen tulevan nimenomaan ydinperheeltä ja vanhemmilta. Kun näin ei kuitenkaan ollut tapahtunut, oli hän muuttanut ajatustapaansa ollen nykyään itse auttamistyössä ja katsoen turvaverkon olevan jotain perinteisiä perhe- tai edes ystävyysuhteita laajempaa.

”Niin, ja kyll siinä varmaan meni aika pitkään, että, ett tajus just sen, että, ett kyll mulla kuitenkin on sitt jollain lailla ja jotain kautta aina ollu kaikki se, mitä mä oon tarvinnu, että vaikka sitte pitkään oli semmonen olo, että, ett se ois pitäny tulla vanhemmilta.” (Aino 32v.)

Haastatteluissa kysyttiin myös virallisen ja epävirallisen avun suhteesta tilanteessa, jossa haastateltava tarvitsisi apua. Harva haastateltavista oli hakenut apua viralliselta puolelta kuten sosiaalitoimistosta, mutta muutama kuitenkin katsoi sen kuuluvan osaksi turvaverkkoa, jos elämässä sattuisi yllättävä avun tarve. Perhe tai ystävät olivat kuitenkin selvästi se ensisijainen taho, jonka puoleen avun tarpeessa käännyttyisiin.

4 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä tutkimuksessa on käsitelty nuorten aikuisten lähipiiriltään saamaa taloudellista tukea ja käytännön apua. Tulosten mukaan huono-osaiset saavat ei-huono-osaisia todennäköisemmin taloudellista tukea vanhemmiltaan, sisaruksiltaan ja ystäviltään. Sen sijaan huono-osaiset eivät saa käytännön apua vanhemmiltaan, sisaruksiltaan ja ystäviltään todennäköisemmin tai epätodennäköisemmin kuin ei-huono-osaiset.

Taloudellista tukea koskevat tulokset viittaavat siihen, että lähipiiri reagoi (kasautuneeseen) huono-osaisuuteen. Tätä voidaan pitää tärkeänä asiana sekä huono-osaisten itsensä että laajemmin koko yhteiskunnan kannalta. Mikäli taloudellinen tuki menee sen tarpeessa oleville, se voi parantaa merkittävästi huono-osaisten omaa tilannetta. Lisäksi avun kohdistuminen huono-osaisille vähentää yhteiskunnassa olevaa eriarvoisuutta, minkä voi ajatella hyödyttävän myös muita. Viime aikoina tehdyn tutkimuksen valossa kaikki maksavat hinnan yhteiskunnan suhteellisesta eriarvoisuudesta kuten tulo-, sosiaali- ja terveyseroista (esim. Kawachi & Kennedy 1999; Marmot 2006; Wilkinson & Pickett 2011). Huono-osaisten asemaa voidaan pitää koko väestön hyvinvoinnin mittarina, sillä mitä parempi on huono-osaisten tilanne, sitä paremmin voidaan koko yhteiskunnassa.

Tutkimuksen laadullisiin haastatteluihin osallistuneet huono-osaiset eivät kuitenkaan itse halunneet profiloitua avun saajina tai tarvitsijoina, vaan he sitä vastoin korostivat itsenäistä pärjäämistään (ks. myös Kortteinen 1992 ja ”selviytymisen eetos”). Itse pärjäämisen korostamisesta voi muodostua ongelma, mikäli se estää epävirallisen avun saannin. Haastatteluissa esimerkiksi nousi esiin tilanteita, joissa haastateltavat olisivat tarvinneet apua, mutta eivät pyytäneet sitä. Syinä olivat haluttomuus kuormittaa läheisiä, etäiset suhteet heihin ja pyrkimys osoittaa itsenäistä pärjäämistä.

Itsenäisen pärjäämisen korostamisesta huolimatta haastateltavat painottivat säännönmukaisesti ympärillään olevan turvaverkon tärkeyttä, myös pärjäämisensä kannalta. Tämä aluksi ristiriitaiselta vaikuttanut seikka tulkittiin niin, että haastateltavat haluavat pärjätä itse eivätkä olla riippuvaisia muista, jolloin konkreettista avun saantia tärkeämmäksi muodostuu potentiaalinen apu, joka edellyttää lähipiirin muodostamaa turvaverkkoa. Kaikilla ei kuitenkaan ole epävirallisen avun saannin edellytyksenä olevia potentiaalisia auttajia tai mahdolliset auttajat voivat esimerkiksi asua maantieteellisesti kaukana. Lisäksi aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että niillä, jotka ovat jo valmiiksi heikoimmassa asemassa ja eniten yhteiskunnan tuesta riippuvaisia, on yleensä myös kapeimmat sosiaaliset verkostot (esim. Heikkilä 1990; Sipilä & Kröger 2004; Siltaniemi ym. 2009). Siksi puutteen, huono-osaisuuden ja epävirallisen avun suhdetta käsiteltäessä on syytä pohtia myös julkisen avun roolia.

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion eetos on perustunut julkisen vallan vastuuseen sen kansalaisten hyvinvoinnista. Näin sosiaalipolitiikkaan on kuulunut, että toimeentuloturva takaa taloudellisen tuen ja julkiset hyvinvointipalvelut kaikille. Kaikkien kansalaisten pitäminen osallisena näistä hyvinvointivaltion eduista ja korkeasta elintasosta on mielletty usein parhaaksi tavaksi paitsi kaventaa yhteiskunnan eriarvoisuutta myös turvata juuri huono-osaisten intressit. (esim. Julkunen 2006; Niemi 2006.)

Epävirallista apua annetaan kuitenkin runsaasti myös Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa. Epävirallista apua voi pitää monessa mielessä tärkeänä, sillä se voi julkisen avun rinnalla esimerkiksi parantaa nuorten tulevaisuuden mahdollisuuksia sekä toimia tärkeänä lisätukena apua eri syistä tarvitseville ihmisille (Hämäläinen & Tanskanen 2010; Jegermalm & Grassman 2005; Niemelä 2005).

On silti tärkeää, että epävirallinen apu säilyy myös jatkossa vain julkisen avun täydentäjänä, sillä sen merkityksen liiallisella korostumisella voi olla monia kielteisiä seurauksia. Hyvinvointivaltiollisen tuen karsiminen heikentää yhteiskunnan tasa-arvoa ja ihmisten yhteenkuuluvuuden tunnetta minkä lisäksi se voi niin ikään vähentää epävirallista apua. Hyvinvointivaltio nimittäin myös mahdollistaa epävirallisen avun tarjoamalla niitä resursseja, joiden avulla läheiset voivat auttaa toisiaan (esim. Kunemund & Rein 1999; Schenk ym. 2010; Hiilamo & Niemelä 2011). Juuri pienet tulo- ja sosiaalierot pitävät yllä yhteiskunnan solidaarisuutta, mikä monesti lisää ihmisten altruistisia asenteita ja sen myötä epävirallista auttamista (Pessi & Oravasaari 2011).

Yksilötasolla julkisen avun karsiminen ja epävirallisen avun roolin korostuminen pakottaa monet ihmiset ahtaalle. Kuten aiemmin todettiin, kaikilla ei ole mahdollisuutta saada epävirallista apua. Kaikilla ei myöskään ole resursseja auttaa läheisiään tai vastaavasti läheisiä saatetaan auttaa oman tilanteen heikentymisen kustannuksella. Liiallinen läheisvastuun korostaminen voi näin asettaa ihmiset kohtuuttomien vaatimusten eteen ja eriarvoiseen asemaan, sillä paljon apua tarvitsevat läheiset ovat epätasaisesti jakautuva riski. Julkisen ja epävirallisen auttamisen väliseen suhteeseen liittyy se, että mikäli epävirallisella avulla korvataan julkista auttamista, lisää se yhteiskunnassa olevaa eriarvoisuutta ja kasvattaa suhteellisia eroja.

Epävirallisen ja virallisen avun suhteen analysoiminen on erityisen tärkeää nyt, kun väestö ikääntyy nopeasti, sillä käytännön avun ja hoiva-avun tarve tulee todennäköisesti lisääntymään. Samoin nykyinen haastava taloudellinen tilanne asettaa sosiaaliturvan jatkuvan leikkausuhan kohteeksi. Sosiaalipolitiikan tulisikin kohdistaa erityistä huomiota sekä huono-osaisten asemaan että epävirallisen avun jakautumiseen. Huono-osaisten suhteellisen aseman parantaminen voi lisätä merkittävästi myös muun väestön hyvinvointia. Samaten tulisi huolehtia siitä, että julkiset etuudet ja palvelut pysyvät riittävällä tasolla. Tämä on tärkeää yleisesti pohjoismaisen eetoksen näkökulmasta sekä siksi, että usein juuri muita huono-osaisemmat ihmiset tarvitsevat kaikista eniten sekä julkista että epävirallista apua.

Lähteet

- Albertini, Marco; Kohli, Martin & Vogel, Claudia (2007) Intergenerational transfers of time and money in European families: common patterns – different regimes? *Journal of European Social Policy* 17 (4), 319–333.
- Attias-Donfut, Claudine & Arber, Sara (2000) Equity and solidarity across the generations. Teoksessa Sara Arber & Claudine Attias-Donfut (toim.) *The myth of generational conflict. The family and state in ageing societies*. London: Routledge, 1–21.
- Attias-Donfut, Claudine; Ogg, Jim & Francois-Charles (2005) European patterns of intergenerational financial and time transfers. *European Journal of Ageing* 2 (3), 161–173.
- Björnberg, Ulla & Latta, Mia (2007) The roles of the family and welfare state: The relationship between public and private financial support in Sweden. *Current Sociology* 55 (3), 415–445.
- Blomgren, Jenni (2005) Huono-osaisuus Suomen kaupunkiseutukunnissa: alue-erot ja sosiaalisen ympäristön vaikutukset 1990-luvulla. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 246.
- Brandt, Martina (2013) Intergenerational help and public assistance in Europe. *European Societies* 15 (1), 26–56.
- Danielsbacka, Mirikka; Tanskanen, Antti; Hämäläinen, Hans; Pelkonen, Inka; Haavio-Mannila, Elina; Rotkirch, Anna; Karisto, Antti & Roos J.P. (2013) Sukupolvien vuorovaikutus. Auttaminen ja yhteydenpito suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä. Väestötutkimuslaitos

- Tutkimuksia 58/2013. Helsinki: Väestöliitto.
- Eriksen, Shelley & Gerstel, Naomi (2002) A Labor of Love or Labor Itself: Care Work among Adult Brothers and Sisters. *Journal of Family Issues* 23 (7), 836–856.
- Fokkema, Tineke; ter Bekke, Susan & Dykstra, Pearl A. (2008) Solidarity between parents and their adult children. Netherlands interdisciplinary demographic institute. Amsterdam: Aksant.
- Fritzell, Johan & Lennartsson, Carin (2005) Financial Transfers between Generations in Sweden. *Ageing & Society* 25 (6), 397–414.
- Gallie, Duncan & Paugam, Serge (2000) The Experience of Unemployment in Europe: The Debate. Teoksessa Duncan Gallie & Serge Paugam (toim.) *Welfare regimes and the experience of unemployment in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1–24.
- Haapola, Ilkka (2002) Toimeentulotukiasiakkaiden syrjäytymisriskit 1990-luvun Suomessa: paneelitutkimus vuosien 1990–1992 uusista tuen saajista. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Haavio-Mannila, Elina; Majamaa, Karoliina; Tanskanen, Antti; Hämäläinen, Hans; Ka-risto, Antti; Rotkirch, Anna & Roos, J.P. (2009): Sukupolvien ketju. Suuret ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 107. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Halleröd, Björn & Heikkilä, Matti (1999) Poverty and social exclusion in the Nordic countries. Teoksessa Mikko Kautto, Matti Heikkilä, Björn Hvinden, Staffan Marklund & Niels Ploug (toim.) *Nordic Social Policy. Changing welfare states*. London & New York: Routledge, 185–214.
- Heikkilä, Matti (1990) Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Sosiaalihuollon tutkimuksia 8/1990. Helsinki: Tilastokeskus.
- Heikkilä, Matti (2000) Syrjäytymisen tutkimus 1990-luvulla. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Helsinki: Gaudeamus, 167–181.
- Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Tutkimuksia 123. Helsinki: Stakes.
- Hiilamo, Heikki & Niemelä, Mikko (2011) Paras turva perheessä? Suomen kotitalouksien väliset tulonsiirrot kansainvälisessä vertailussa. Teoksessa Anne Birgitta Pessi & Juho Saari (toim.) *Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Tutkimuksia 31. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 145–163.
- Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli (2012) Väärien profeettojen jäljillä? Kahdeksan erää tuloerojen vaarallisuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2), 121–132.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoff, Andreas (2007) Patterns of intergenerational support in grandparent-grandchild and parent-child relationships in Germany. *Ageing & Society* 27 (5), 643–665.
- Hämäläinen, Hans & Tanskanen, Antti (2010) Perhesukupolvet ja taloudellinen auttaminen. Suurten ikäluokkien lapsilleen ja vanhemmilleen antama tuki. *Janus* 18 (4), 374–386.
- Hämäläinen, Hans & Tanskanen, Antti (2014) Autetaanko lapsia enemmän kuin vanhempia? Suurten ikäluokkien lapsilleen ja vanhemmilleen antama käytännön apu ja hoiva. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (4), 365–374.
- Jegermalm, Magnus & Jeppsson Grassman, Eva (2012) Helpful citizens and caring families: Patterns of informal help and caregiving in Sweden in a 17-year perspective. *International Journal of Social Welfare* 21 (4), 422–432.
- Julkunen, Raija (2006) Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Kainulainen, Sakari (2006) Huono-osaisuuden kasautuminen ja pitkittyminen Suomessa 1970–2000. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (4), 373–386
- Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2013) Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa Mikko Niemelä

- & Juho Saari (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 22–43.
- Karisto, Antti; Takala, Pentti & Haapola, Ilkka (1998) Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. Juva: WSOY.
- Kattainen, Eija; Muuri, Anu; Luoma, Minna-Liisa & Voutilainen, Päivi (2008) Läheisapu ja sen merkitys kansalaisille. Teoksessa Pasi Moisio, Sakari Karvonen, Jussi Simpura & Matti Heikkilä (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2008. Helsinki: Stakes, 218–231.
- Kauppinen, Timo M.; Saikku, Peppi & Kokko, Riitta-Liisa (2010) Työttömyys ja huono-osaisuuden kasautuminen. Teoksessa Marja Vaarama, Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki: Stakes, 234–250.
- Kawachi, Ichiro & Kennedy, Bruce P. (1999) Income inequality and health: pathways and mechanisms. *Health Services Research* 34 (1), 215–227.
- Klein Ikkink, Karin; Van Tilburg, Theo & Knipscheer, Kees (1999) Perceived Instrumental Support Exchanges in Relationships Between Elderly Parents and Their Adult Children: Normative and Structural Explanations. *Journal of Marriage and the Family* 61 (4), 831–844.
- Kohli, Martin (1999) Private and Public Transfers between Generations: Linking the family and the State. *European Societies* 1 (1), 81–104.
- Kortteinen, Matti (1992) Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998) Työtön. Tutkimuksia pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Helsinki: Hanki ja jää-sarja.
- Kunemund, Harald & Rein, Martin (1999) There is more to receiving than needing: theoretical arguments and empirical exploration of crowding in and crowding out. *Ageing and Society* 19 (1), 93–121.
- Laaksonen, Mikko (2011) Aineelliset ja taloudelliset tekijät. Teoksessa Mikko Laaksonen & Karri Silventoinen (toim.) Sosiaaliepideologia. Väestön terveyserot ja terveyteen vaikuttavat sosiaaliset tekijät. Helsinki: Gaudeamus, 177–194.
- Lahelma, Eero & Lundberg, Olle (2009) Health inequalities in European welfare states. *European Journal of Public Health* 19 (5), 445–446.
- Lahelma, Eero & Rahkonen, Ossi (2011) Sosioekonominen asema. Teoksessa Mikko Laaksonen & Karri Silventoinen (toim.) Sosiaaliepideologia. Väestön terveyserot ja terveyteen vaikuttavat sosiaaliset tekijät. Helsinki: Gaudeamus, 41–59.
- Marmot, Michael (2006) Status Syndrome. A Challenge to Medicine. *Journal of American Medical Association* 295 (11), 1304–1307.
- McGarry, Kathleen (1999) Inter vivos transfers and intended bequests. *Journal of Public Economics* 73 (3), 321–351.
- Melkas, Tuula (1992) Valtion ja markkinoiden tuolla puolen. Kanssaihminen apu Suomessa 1980-luvun lopulla. Tilastokeskuksen tutkimuksia 196. Helsinki: Tilastokeskus.
- Moisio, Pasi (2004) Köyhyyden pitkittäinen rakenne. Tilapäis-, toistuvais- ja pitkäaikais-köyhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (4), 341–359.
- Moisio, Pasi (2006) Suhteellinen köyhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (6), 639–645.
- Niemelä, Mikko (2005) Sukulaisten ja ystävien taloudellinen apu – tärkeä osa huono-osaisten toimeentuloa? *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (4), 417–420.
- Niemi, Riikka (2006) Pitääkö hyvinvointivaltio lupauksensa? Universalismi ja ihmisten yksilölliset elämänkohtalot. Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) Vääräyskirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 61–75.
- Nyyssölä, Kari (1999) Koulutuksesta työelämään siirtymisen murros ja huono-osaisuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 64 (2), 169–181.

- Paugam, Serge (1995) The spiral of precariousness. Teoksessa Graham Room (toim.) *Beyond Threshold*. Bristol: Policy Press, 49–79.
- Pessi, Anne Birgitta & Oravasaari, Tomi (2011) Suomalaisen altruismin tyypit. Teoksessa Anne Birgitta Pessi & Juho Saari (toim.) *Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 71–90.
- Pohjola, Anneli (1994) Näemme köyhyyden, mutta emme köyhiä. Teoksessa Matti Heikkilä & Kari Vähätalo (toim.) *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*. Tampere: Gaudeamus, 191–211.
- Rauhala, Urho (1991) Köyhyys ja huono-osaisuusongelman lähtökohdista ja ratkaisuyrityksistä. *Kehittämisosaston julkaisuja 7*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Rintala, Taina & Karvonen, Sakari (2003) Koetun huono-osaisuuden kasautuminen erilaisissa kuntatyypeissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (5), 454–464.
- Ritamies, Marketta & Fågel, Stina (1998) Aikuiset avunsaajina. Helsinki: Väestöliitto.
- Roos, J.P. (1994) Hyvinvoinnin kurjuus. *Janus* 2 (2), 187–192.
- Rossi, Alice S. & Rossi, Peter H. (1990) Of human bonding: Parent-child relations across the life course. Hawthorne: Aldine de Gruyter.
- Rotkirch, Anna, Lyons, Minna, David-Barret, Tamas, & Jokela, Markus (2014). Gratitude for help among adult friends and siblings, *Evolutionary Psychology* 12 (4), 673–686
- Saari, Juho (2015) Huono-osaiset. *Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Schenk, Niels; Dykstra, Pearl & Maas, Ineke (2010) The role of European welfare states in intergenerational money transfers: a micro-level perspective. *Ageing & Society* 30 (8), 1315–1342.
- Silvennoinen, Heikki (2002) *Koulutus marginalisaation hallintana*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sipilä, Jorma & Kröger, Teppo (2004) Editorial Introduction. European families stretched between the demands of work and care. *Social Policy and Administration* 38 (6), 557–564.
- Stewart-Williams, Steve (2007) Altruism among kin vs. nonkin: effects of cost of help and reciprocal exchange. *Evolution and Human Behaviour* 28 (3), 193–198.
- Tanskanen, Antti & Danielsbacka, Mirkka (2014) Genetic Relatedness Predicts Contact Frequencies with Siblings, Nieces and Nephews: Results from the Generational Trans-missions in Finland Surveys. *Personality and Individual Differences* 55, 6–11.
- Vaarama, Marja; Siljander, Eero; Luoma, Minna-Liisa & Meriläinen, Satu (2010) Suomalaisten kokema elämänlaatu nuoruudesta vanhuuteen. Teoksessa Marja Vaarama, Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Stakes, 126–149.
- Vilkko, Anni; Muuri, Anu & Finne-Soveri, Harriet (2010) Läheisapu iäkkään ihmisen arjessa. Teoksessa Merja Vaarama, Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Stakes, 60–77.
- Voorpostel, Marieke (2008) Intergenerational Solidarity and Support Between Adult Siblings. *Journal of Marriage and Family* 70 (1), 157–167.
- Vähätalo, Kari (1998) *Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Wellman, Barry & Wortley, Scot (1990) Different strokes from different folks: Community ties and social support. *American Journal of Sociology* 96 (3), 558–588.
- White, Lynn K. & Riedmann, Agnes (1992) Ties among adult siblings. *Social Forces* 71 (1), 85–102.
- Wilkinson, Richard & Pickett, Kate (2011) *Tasa-arvo ja hyvinvointi. Miksi pienet tuloerot koituvat kaikkien hyväksi?* Helsinki: HS Kirjat 2011.